

ЕКОНОМИЈА У ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКИМ ДРУШТВИМА: ОД ПОЛИТИЧКЕ ДО БЕЋАРСКЕ ЕКОНОМИЈЕ – СЛУЧАЈ СРБИЈЕ

*Ми смо економском политиком
која се води у Србији појели своју будућност
и те грешке ће осећати и будуће генерације.*

Јован Душанић

Резиме

Знаменити француски интелектуалац, Фернан Бродел (Fernand Braudel), даје нам један користан савет за разумевање друштвених појава. Ако желимо да разумемо друштвену појаву треба пратити њену историју „појаву дугог трајања“, односно „не тренутак него трајање“ како он каже. Управо имајући на уму овај увид, овај рад настоји да одговори на питање, шта се дешава са економијом у постсоцијалистичким друштвима? Наравно нас првенствено занима Србија. У том смислу најпре смо дали један осврт на економију коју су комунисти разорили (домаћинску економију) потом се осврнули на политичку економију за време социјализма и наравно највише се задржали на транзициону – бећарску економију. Основна намера рада иде у правцу да покаже да економисти али и свеопшти развој којим Србију иде дуги низ година, не води Србију у „светлу“ (како комунистичку, тако посткомунистичку) будућност, већ да је то пут који ће нашу децу претворити у слуге корпоративног капитализма. Такође, наше залагање иде у правцу народног социјализма и домаћинске националне економије. Кључе речи: постсоцијализам, економија у Србији, домаћинска, политичка, бећарска економија.

УВОД – ОД ДОМАЋИНСКЕ КА ПОЛИТИЧКОЈ ЕКОНОМИЈИ

Поглед на свет најчешће, без обзира колико интелектуалац настоји да буде објективан и неутралан, у највећој мери зависи од позиције са које се посматра тај свет. Јер интелектуалац је увек део одређене структуре, система, који утичу на његове ставове. Поглед на друштвено стање нашег народа, без обзира колико се медијски на-

¹ profapetar@gmail.com

² radicanedeljkovic91@gmail.com

стоји да прикаже другачије, показује нам да се српско друштво деценијама налази на својеврсној низбрдици, поједини аутори користе и строжији израз: *“Титаник тоне”* (Љубиша Митровић). Такође, нема дилеме да је ово стање узроковано спољашњом и унутрашњом окупацијом крупног капитала и погрешне стратегије развоја. У покушају да разумемо стање постсоцијалистичке економије као водилу имамо мисао знаменитог француског интелектуалца Фернана Бродела који нам даје један користан савет за разумевање друштвених појава. Ако желимо да разумемо друштвену појаву треба пратити њену историју „појаву дугог трајања“, односно „не тренутак него трајање“ како он каже. Дакле, свака друштвена појава има своју садашњост, тренутак у коме траје, али и своју прошлост, како је било, наравно и будућност, како ће бити. Стога, разумевање данашњег стања економије у Србији подразумева осврт и на претходно стање. Дакле, питање шта се дешава са економијом у постсоцијалистичким друштвима, наравно нас првенствено занима Србија, тражи од нас и осврт на економију у социјалистичком друштву, која опет има своју предисторију.

У историји развоја сваког друштва најопаснији су радикални дисконтинуитети, који су најчешће последица револуција или преврата. Социјалистичком револуцијом Србија (Југославија) направила је радикални раскид са претходним системом, који је нова власт сликала најцрњим бојама.³ Комунисти су након револуције кренули са радикалним реформама у свим сферама живота па и економији. Извршена је национализација највећег дела привредних субјеката, извршена аграрна реформа (посед смањен на десет хектара) и кренула са форсираном индустријализацијом на штету пољопривреде и села. Ново социјалистичко друштво је посебно било ригидно према грађанском интелектуалном слоју као и домаћинским породицама, како на селу тако и граду. Намера је била да се учини радикални раскид са претходним и крене у „нову“, „светлу“ социјалистичко-комунистичку будућност. У циљу разумевања појаве о којој говоримо желимо најпре да истакнемо следеће.

Пре свега, идеја социјализма у Србији не може се изједначавати са комунистичким социјализмом. Социјализам, али народни социјализам, код Срба има дугу традицију и историју. Реч је о идеји која је сасвим супротна капиталистичко-либералним идејама створеним на западу и где чуда тамо се није примила у пракси али је пелцер пренешен и засађен (вештачки) у православним земљама. Зашто и како? Питање је које чека одговор, што није тема овог рада. Народни социјализам, о коме је посебно код нас писао Јаша Томић, представља не само израз сиромашних и обесправљених у теоријском, те конкретан корак усмерен ка унапређењу положаја обесправљених у практичном смислу, већ и својеврсни наставак пред-капиталистичких економских и политичких (атуентичних) народних-националних друштава. „Социјализам је чедо недоље, он је узданица сиротиње и докле год се буде

³ У политичкој теорији позната је парадигма којом нова власт да би оправдала нове радикалне мере и потезе оно што је било пре приказује у најцрњем облику као да ништа не ваља и да треба кренути из почетка.

ширила невоља и сиротиња, растиће и социјализам“ (Томић, 2006: 373). Дакле, јасно је да социјализам као нада обесправљених своје корене има дубоко у прошлост, уосталом и Платон је сањао сан о праведном друштву. У српском случају, укорененост социјализма у народне традиције најбоље је представљен у делу Светозара Марковића *Србији на Истоку*, у којој он у први план истиче општину као једину политичку и задругу као једину економску пред-турску институцију које спајају иста у основи колективистичка начела. Током векова у њима је стваран и развијан посебан вид патријархалне егалитарне демократије, на чијим је основама и сам Марковић настојао да изгради будуће српско друштво (Марковић, 1972: 157–158).

О трудбенисти, домаћинскј економици, поштењу и урођеном осећању за правду и једнакост међу Србима говорили су и писали многи научници у 19. и 20. веку, од К. Леонтјева, Ј. Цвијића, Г. Геземана, до других. Позната су тумачења о осетљивости Срба на прекомерне неједнакости у друштву, нарочито ако оне не потичу из разлика у раду и способностима. Објашњења поменутих писаца се свде на то да је порекло осећања једнакости и правде, везано за солидарност у заједничким борбама против туђина, да је под туђинским империјама био уништен виши друштвени слој и да је модерна српска држава започела без социјалних разлика,⁴ из уједначене социјалне структуре становништва релативно скромног друштвеног стања. Све то значи да поред снажних примеса индивидуализма аутономије, самоиницијативе, приватног поседа и домаћинства и других либералних вредности у српској култури и привреди, треба имати у виду и супротне, уједначујуће принципе – правду, правичност и осећања једнакости и солидарности. Још је наике Александар Гиљфердинг, руски конзул у Сарајеву средином 19. века, приликом путовања српским земљама приметио да су *Срби аристократски народ* по свом вредносном систему, ако не материјалном и социјалном положају. Издвајањем угледнијег и богатијег слоја у старим српским државама стварало се српско племство – сој – да би потом имало пресудан утицај на укупну националну, моралну и духовну свест (Гиљфердинг, 1972).

Срби су своју идеју социјализма градили на идејама које су дубоко укоренење у српској традицији, а пре свих идејама заједништва, солидарности, равноправности па и колективном власништву.⁵ Соли-

⁴ Српски народ сачинио је анегдоту која можда на најбољи начин изражава, време стварања и време разарања Србије. Србију су стварали велики људи, домаћини који су живели у малим кућама, а Србију разарају мали људи који живе у великим кућама, вилама посебно на Дедињу.

⁵ Познатица је чињеница да је у српској традицији посебно на селу скоро свако село имало заједничку имовину, најчешће се звао кош, где се сакупљала одређена имовина (најчешће храна) која се делила онима који би из различитих разлога упадали у невољу. Такође, у градовима постојала су еснафска удружења, која су имала заједничку имовину и помагала своје чланове. Посебно је то било видљиво у заједничким пословима. Како Вукосављевић наводи, описујући колективне радове на селу, „и у најбоље организованом домаћинству, сваком сем онога сасвим ситног, буде да се послови сустигну и нагомилају толико да се никако не могу својом снагом свршити, а буде да се по неколико седмица готово нема шта радити“ (Вукосављевић, 2012: 185).

дарност и колективизам, изнедрили су код Срба бројне колективне институције у којима је доминирао дух саборности. Ове институције, сматрали су српски социјалисти, имају сасвим довољно снаге да српски народ сачувају од капитализма. Тај пут објашњавали су, водио је не само кроз борбу за унутрашњу – социјалну, већ и спољашњу – националну слободу. Управо отуда, напомиње у зборнику о српским политичким идејама, Милош Ковић, „српско сељаштво 19. века у Светозаревим идејама види друштво које осећа као своје. То је касније препознато и код Пашићевих радикала, што сведочи и податак да је Марковићеву и касније Пашићеву политичку групу активно, у скупштини и ван ње, помагао и Адам Богосављевић, родоначелник српске аграрне мисли“ (Ковић, 2015: 40).

О српском народу као домаћинском народу посебно је писао Владика Николај Велимировић, а нарочито у спису *Српски народ као Теодул*, и истиче да је српски дух у својој суштини социјалан, односно демократичан, задружан и сељачки. Такав дух, слаже се Николај са српским премарксистичким социјалистима, ствара човека којем је капитализам стран, карактер који се протестантске етике гнуша, дух који у таквој култури проналази само уништење. „Рекламождерску, бездушну и капиталистичку културу он излаже посведневно духовитом подсмеху и порузи, а у души страхује од ње као лукавог непријатеља који се с осмехом завлачи у његову земљу, да му разори све националне светиње“ (Николај, 2014).

Иако се начелно залаже за атеизам, јер верује у „култ рада“ као ново божанство Нови Антеј, заборављени, потиснути, хапшен од стране краља и Тита, један од највећих српких интелектуалаца, Драгољуб Јовановић, такође наставља традицију српских социјалиста премарксистичке ере, а то је окренутост ка сељачком друштву – аграрни социјализам за разлику од марксистичких аутора усмерених ка градовима и индустријском радништву. У центру тог проблема налази се питање етике сељачког и на њему настајућег друштва будућности. У време комунистичке еуфорије, посебно присилне и форсиране индустријализације, Драгољуб Јовановић је визионарски схватио, имао храбрости („у корист своје штете“) и упозоравао какве ће негативне последице имати по село, али и цело друштво идеја за коју се залажу новопечени комунисти, без стручности и знања. У том смислу он настоји да укаже на недостатке у предлогу нацрта Устава ФНРЈ који је усвајан у Народној скупштини. Јовановић је био присталица теорије компаративних предности, по којој једна земља треба првенствено да производи оно за шта има најбоље услове. Наравно, у томе је стално правио компарацију са Холандијом, и указивао да је предност наше земље у земљи и пољопривреди. О овом плану између осталог каже:

„Он полази од индустријализације и електрификације, али се мени чини. Ту је резерва коју правим – да је индустријализацију требало почети са индустријализацијом пољопривредних сировина и са прерађивањем наших пољопривредних сировина које имамо на лицу места и које могу да нам послуже као од-

личан извозни атрикал за добијање машина и за плаћање.... ја питам како ћемо ми извршити милијардске набавке из иностранства ако немамо шта да извозимо. Мислим да је наша квалитативна пољопривредна производња најбољи начин да дођемо до иностраних валута или до машина” (Јовановић, 1991: 452).

Наравно, политика без знања и стручности другачије је одлучила, окренула се форсираном развоју тешке индустрије за које није било ни ресурса, ни знања, ни потребе, уз помоћ иностраних кредита. Уместо домаћинске кренуло се у политичку привреду, разорили смо оно што је било вредно, напустили своје компаративне предности и кренули у „светлу будућност”. Судбина политичких фабрика на једној страни и уништеног и напуштеног села са друге стране свима је данас позната.

Србија је више, ако не у целини, а онда у својим најбољим представницима и главној народној историјској оријентацији кроз векове увек била „домовина побожности, радиности, правдољубивости, животне радости, љубави према завичају, гостопримства, социјалног заједништва и међусобне помоћи“ (Анђелковић, 2016: 15). Појам домаћин код Срба има аксиолошку вредност. Употреба појма домаћин говори о његовом значењу, јер ако хоће да истакне нечију вредност, наш народ за дотичног каже да је домаћин.

„Светосавско домаћинско начело гласи: Бог је домаћин света, христољубиви владар домаћин државе, побожни Србин је домаћин породице. Бити успешан домаћин значи бити одговоран у односу на имање које му је поверено: сабирати а не расипати, стварати а не разарати, увећавати а не смањивати, кућити а не раскућивати... Тај статус је отприлике статус сваког србског домаћина. Та домаћинска етика, створена и одржавана кроз различите друштвено – историјске прилике, чини нам се неодвојивом од поменутих карактеристика“. (Анђелковић, 2016: 8)

Ову идеју народног социјализма, и вековима грађен домаћински дух Србије, комунисти нису разумели, јер сами нису потицали из таквих породица, сматрали су да историја креће са њима, направили радикални дисконтинуитет са претходним и кренули са изградњом једног другачијег друштва и другачије - политичке економије. *Поседници су лишени поседа, а тиме и рада на сопственом поседу који је стварао слободне независне људе. Посебно је то било погубно по српско село, темељу како економског тако и демографског развоја Србије. Село, али и цела Србија нестају, прогнозе су да ће нас 2050. године бити мање од пет милиона. Да смо и тада као и сада, „лоши ђаци учитељице историје” и да не умемо да учимо на грешкама, показује и оно што нас је снашло и што нам се дешава са транзицијом.*

ТРАНЗИЦИОНА ЕКОНОМИЈА – ОД ПОЛИТИЧКЕ КА БЕЋАРСКОЈ ЕКОНОМИЈИ

Ако је социјалистика економија представљала прелаз из домаћинске ка политичкој економији, транзициона економија представља прелаз из политичке ка бећарској економији. Заједничка карактеристика оба прелаза јесте урушавање вековима грађених темеља српског друштва (домаћинска економија на најбољи начин исказује дух српства) и српског идентитета. Ову радикалну тврдњу, са којом се вероватно многи неће сложити, посебно „југоносталгичари” покушаћемо да образложимо са два става.

Најпре, ако пажљиво пратимо још једну појаву „дугог трајања” у политичком животу Србије (а политика у Србији, нажалост, већ дуго доминира над друштвеним животом) лако можемо учити појаву звану конвертизам или народски речено „прелетачи”. Јасно се може деведестих година видети како су комунисти (посебно њихова деца) најпре одбацили комунистички и навукли социјалистички да би и њега брзо свукли и навукли демократски шињел. О томе су писали бројни аутори, међу првима и Љубиша Митровић. У својој књизи *Са-времено друштво*, он уочава и истиче да се нови предузетници – не-окапиталисти по пореклу регрутују из три групе: а) из редова бивше и садашње партијско-држане и привредне номенклатуре - буржоазија номенклатуре, б) из редова ратно-профитерског мафијашког слоја – лумпербуржоазија, в) нови предузетници (Митровић, 1996: 272). Дакле, само ова трећа, малобројнија група нових предузетника у Србији, ослоњена је на свој рад и знање и представља ону позитивну, прогресивну снагу у развоју нашег друштва. Ову констатацију потврђују и резултати истраживања Института за социолошка истраживања, под називом *Нови трендови у класно слојној покретљивости у Србији 2012*, који на егзактан начин потврђују тезу да је нова економска елита у Србији производ „звучних презимена која се пишу са неколико нула”. Имајући пред собом упоредне податке истраживања од пре десетак година, када су скоро половину (43 одсто) економске „топ класе“ чинили потомци радника и сељака, а 1989. године чак 60 одсто „крупних“ капиталиста јесу били потомци очева са ситном имовином који су дошли из радничких и сељачких породица, аутори овог истраживања показују да данас тек сваки пети припадник ове елите потиче из радничког и руралног социјалног миљеа. Припадници данашњег „бизнис клуба“ у Србији углавном, показује ово истраживање, чине деца истог тог социјалног слоја – предузетника, директора или политичара. Наиме, чак 40 одсто садашње економске и политичке елите на питање: шта су били ваши родитељи одговара – директори или власници предузећа, а свега 2 одсто њих каже – радници (Цвејић, 2012: 143–158). Дакле, јасно је да се највиша „бизнис класа“ саморе-продукује а уједно затвара за припаднике нижих друштвених слојева. Таквом приватизацијом у Србији, која је уништила привреду, ствара се, како примећује Младен Лазић, „капитализам без капиталиста“, јер „капиталистичка класа у постсоцијализму примарно настаје као

результат прерасподеле већ постојећег друштвеног богатства (дакле, присвајањем), а не стварањем и акумулацијом новог богатства. Односно, капитал није репродукован као последица дуготрајнијег економског делања предузетничких друштвених актера, као што је раније био случај, већ је приграбљен у друштвеним сукобима посредованим политичким делањем елита, помоћу којег је прерасподела акумулисаног друштвеног богатства контролисана одозго према матрицама друштвених односа које су биле наметнуте споља“ (Лазих, 2011: 43).

Међутим, оно што је негативно и опасно у овој друштвеној појави је то што највећим делом садашњи капитал нових-старих неокапиталиста-комунисткапиталиста није заснован на властитом раду и произвођачко-трговинском предузетништву, већ је производ шверца у време санкција, финансијских махинација на бази привилегованог политичког положаја,⁶ пљачке државних фирми и сл. Једном речју, стечен је на ратном и политичком профитерству, што је, као што смо видели и у Рајсовој анализи српског друштва за време и након Првог светског рата, било присутно и тада. И тада као и сада радикали који су годинама пустошили Србију између два светска рата, чудом васкрснуше кроз комунисте и даље радећи у корист „штете Србије”.⁷ Ову констатацију потврђује Драгољуб Јовановић, коме су радикали као и Рајсу, али и свим поштеним интелектуалцима неизмерно завидели и много зла нанели, у својим *Политичким успоменама* наводи да иако се надао да су револуцијом најзад из Србије нестали радикали, да су га они сачекали као прерушени комунисти, који како видимо и даље мењају политичке шињеле. Дакле, и ови нови неокапиталистички комунисткапиталисти,⁸ свој капитал највећим делом нису створили радом већ су по истеку социјализма добили народне паре којима су наставили упропашћавање Срба и у капитализму. Најпре су рушили капитализам да би градили комунизам, отимали у „*име народа*” и „*за народ*”, стварали друштвено богатство, а данас друштвено богатство у духу нове приватизације, руше комунизам и граде капитализам, присвајајући народну имовину (док су „на тетקיном каучу спавали”) као да им је „*од бабе остало*”. Одједном изниклоше нови бизнисмени који су до јуче били секретари комитета или службеници ОЗНЕ, или се појавише као експерти из иностранства и опљачкаше народ. Преко ноћи променили су идеолошки ћурак, вешто искористили свој положај и време друштвених ломова и брзо се обогатили.⁹ Потом када

⁶ О политичкој позадини пљачке државних фирми и на бази тога уласка у виши друштвени слој, између осталог видети и у радовима Антонића (2010) и Шуваковића (2012).

⁷ Овде имамо у виду Рајсову поруку “Срби престаните да радите у корист своје штете” а то се највечим делом односи на тадашње радикале који су радили у своју корист а на штету Србије.

⁸ О појму комунисткапиталиста, новим-старим профитерима шире у раду: Анђелковић (2013).

⁹ Како пише („најтиражнији српски публициста у свету“ – Политика, 15. 02. 2005) Срђа Трифковић, ограници Сорошеве фондације у посткомунистичким земљама „без изузетка узимају искључиво децу пониклу из комунистичке номенклатуре, јер једино у њих могу да имају поверење да су поникли у породичној средини

су дошле „демократске промене“ организоване и вођене из иностранства, комунисткапиталисти највећим делом постадоше демократе који су дивљом акумулацијом капитала, економијом из сенке директно утицали на политику, а све то довело до процеса познат као „*затробиљавање државе*“ и уништавање привреде. И опет када „падоше демократе“ опет најутицајнији од њих брзо прелетеше у напредњаке, од заговаране лустрације ништа, а капитал и утицај истих се само увећавао и увећава. Стихови једне песме лепо, али сурово истинито кажу: „*све је исто, само њега нема*“.

Друга ствар коју желимо да истакнемо, јесте чињеница да право, на дуже стазе, друштвеног развоја, нема ако се власти дочепају људи са дна. Управо се то десило социјалистичком револуцијом, како у Русији тако и у Србији. Највећим делом револуцију у Србији, водили су пропали студенти, сеоске и градске слуге, шегрти... На ову чињеницу указује нам и Драгољуб Јовановић, који на трагу идеје Аристотела о томе да демократија није и не сме да буде власт већине, оштро се супроставља идеји марксизма о диктатури пролетеријата, а залаже за аграрни социјализам у коме потенцира значај равнотеже за успешни развој, равнотеже између села и града, рада и капитала, за аграрни социјализам близак народној традицији у коме се вреднују рад и прве вредности.

„Највећа грешка комунизма јесте његова идеја о диктатури пролетеријата. Она је управо родила фашизам: из страха од диктатуре најсиромашнијих, сви који нешто држе у рукама, те дакле имају нешто да изгубе ако завладају голаћи, сви богати и средње имућни одлазе у фашисте. Кад је имало да се бира између две диктатуре, просечан грађанин се определио за ону која ће му можда дати, а не за ону која ће му зацело узети. Али је већи број оних који немају шта да изгубе – рећи ће неко. Пре свега, то није нимало сигурно. Затим, имати нешто, није појам који је за све једнак; многи мисле да имају богатство, док их други сматрају за сиромаше, и обрнуто. Најзад, у природи је људској да лакше пристајемо на власт некога ко је бољи него онога ко је гори од нас. Гори, то је од вајкада значило сиромашнији; или бар: сиромашнији то данас не значи и бољи. А диктатура пролетаријата – други основни принцип комунизма, поред укидања приватне својине, значи баш владавину најсиромашнијих” (Јовановић, 1991: 76).

Новопечене богаташе, на врло упечатљив начин, социолошки прецизно, а песнички надахнуто, описаће Ратко Божовић:

„Ти мутноловци – којима су интелектуалност, осећајност и моралност стране, а невредности блиске – домогли су се стратегије о освајању важног места у друштву. Куповали су све. Куповали

пелцованој од хришћанске традиције, националног осећања и неке пристојне личне моралности.“

су и свој педигре као стари намештај. Куповали су и градили здања на престижним местима. Куповали су престижна места. Куповали су и оно што се у нормалним државама и не продаје. Тако су настајале економске империје које су шириле утицај на целину друштвеног живота, а посебно на финансијску и медијску сферу... Пуни џепови, а празне душе. Нема краја њиховим амбицијама. Кад су се потврдили у бизнису, на реду је била политика“ (Божовић, 2011: 28).

О појму транзиција написани су томови књига, и бројни зборници радова. Највећа расправа се води око питања да ли је реч о прелазу без идеолошке обојености или је овде реч о промени идеолошког оквира друштва. Силавно Болчић је у свом истраживању термина *транзиције* кренуо са сасвим другачијих теоријских позиција. Он говори да је постсоцијалистичка транзиција прелазак из социјализма у несоцијализам. Касније је написао да је реч о транзицији у предузетничко друштво. Болчић се, пре свега, залаже за ново предузетничко друштво које представља залагање за приватну својину, капитализам, тржишну привреду, контролисану и подељену извршну, законодавну и судску власт, где је адекватно оно пословање које је у складу са тржишним законима (Болчић, 1994: 73). Нама је ближи став Михајла Марковића који сматра да је транзиција идеолошки обојен појам и значи прелаз у либерални капитализам (систем заснован на приватној својини и нерегулисаној тржишној привреди). Они који се служе овим појмом сугеришу неумитност прелазу у један тип друштва који је застарео, који је на Западу напуштен и који не постоји у развијеним друштвима (Марковић, 1997: 33). Сличан став заступа и Урош Шуваковић, транзицију означава као „контрареволуцију са одложеним дејством“. „Односно, прецизније „речено марксистичком терминологијом: транзиција представља специјалан случај контрареволуције са одложеним дејством од 70 до 45 година“ (Шуваковић, 2014: 17). За мађарског социолога, Золтана Погачу, она је прелаз у „секанд хенд капитализам“.¹⁰ За Јована Душанића транзиција у Србији је прелазак у „бећарску економију“. За Слободана Антонића прелаз из социјализма у колонијализам, а за Петра Анђелковића прелаз из социјализма у „преокренути социјализам“. Миросав Печујлић је у праву када доноси закључак, да за процес транзиције „Архимедова полука представља трансформација државне својине у приватну и командне у тржишну економију“ (Печујлић, 1997: 20). Опет овом приликом посебно потенцирамо квалификацију из наслова коју користи Јован Душанић: „бећарска економија“. Бећарска економија ослоњена је на само три потпорна стуба:

¹⁰ Један од водећих стручњака за европски транзицију на Старом континенту, доктор Золтан Погача, професор на Универзитету у Шопрену, у интервјуу за Печат (број 359 од 6. марта 2015) под насловом *Исток Европе је европски Мексико*, за Мађарску, али то свакако важи и заостале земље транзиције каже: „Били смо друштво државног социјализма и државне социјалистичке економије и уместо сопственог, одабрали смо *sekond hand kapitalizam* – капитализам „из друге руке“. Увезли смо мултинационалке и дозволи ли им да преузму све велике државне компаније“

продај својину, позајмљуј свуда и потроши све (или једноставније три П: продај-позајми-потроши) (Душанић, 2008).

Док је у првој декади транзиције (1900–2000) власт била обазрива са радикалним реформама, између осталог, и зато била сурово кажњена, али и народ „милосрдним анђелом“ са осирумашеним уранијумом, после октобарске револуције (2000) нове власти (Демократска опозиција Србије – ДОС) су се одлучиле за Програм радикалних економских реформи у СР Југославији, који је урадила група од 17 аутора. Овај програм се базирао на Вашингтонском договору.¹¹ Вашингтонски договор, на основу кога су вршене реформе, у својој суштини представља кодификовани програм економског неоколонијализма, којим је Србију (као и друге постсоцијалистичке земље) требало лишити власништва над ресурсима којима располаже и довести је у такву дужничку зависност (дужничко ропство) да буде беспоговорни послушник моћних и богатих, а овај простор је третиран, пре свега, као извор јефтине и обесправљене радне снаге, те тржиште за производе и банкарске услуге западних земаља.

Механизми којима се проузрокује сиромаштво народа и држава уништавајући им ресурсе остварује се различитим мерама. Нема сумње да је реч о „новом корпорацијском колонијализму“, како примећује Е. Голдсмит, који се разликује од старог колонијализма јер наступа „са више цинизма и мање обзира од било чега што је до сада виђено; он ће „опљачкати, осиромашити и маргинализовати више људи, уништити више култура и начинити већу еколошку штету него што је то учинио стари колонијализам или развој у последњих педесет година (Голдсмит, 2003: 271). Зоран Петровић-Пироћанац тврди да САД, WTO (Светска трговинска организација), ММФ и Светска

¹¹ У којој мери је програм реформи базираних на *Вашингтонском договору* (који је разрађен крајем 80-их година XX века и прво примењиван у земљама Латинске Америке), а куда све то водио доследно је упозоравао Јован Душанић и то посебно показао на примеру Мексика. Мексико је, спроводећи неолиберални програм реформи, доведен у стање велике спољне задужености (дужничко ропство), а затим је био присиљен, како би добио кредите од ММФ-а и САД, да америчким компанијама гарантује изузетно повољне услове инвестирања. Иностране инвестиције усмеравају су у такозване макиладоре (*maquiladoras*), односно ланац америчких предузећа изграђених дуж границе са САД. Та предузећа су екстериторијална, ослобођена су плаћања пореза у мексички буџет, радници раде у тешким условима за мизерне наднице и у овим предузећима није дозвољено оснивање синдиката. Штета коју Мексико има од *макиладора* процењује се да износи око 15 милијарди долара годишње, запослени раде у ропским условима, а огромна маса становништва живи у условима беде која није забележена у Мексику ни у време диктатуре Диаса (крајем XIX и почетком XX века). Са друге стране на елемената успешног развоја Јапана (после Другог светског рата) и земаља Југоисточне Азије (последњих деценија) јесте стратегије развоја која се ослањала на марљивост грађана, малу личну и заједничку потрошњу и високу стопу штедње. Поред тога, раст се подстицао и потцењивањем вредности домаћег новца, заштитом домаћих произвођача, добрим образовним системом и постизање консензуса кроз препознавање колективног интереса. Сличним моделом развоја Кина последње две деценије 85% инвестиција финансира из домаће штедње (15% отпада на стране инвестиције) и годинама бележи двоцифрене стопе раста. О томе шире у (Душанић, 2008: 125)

банка, као „банда четворице, фаворизују Вашингтонски консензус који заправо представља „истинску катастрофу за развој националних и државних привреда (Петровић, 2008: 93-94). Ове глобалне „банде” путем својих моћних финансијских и других институција условљава националне државе и економије дајући кредите под условом да прихвате захтеве, а то су, пре свега, *дерегулација финансијског тржишта* – која имплицира одрицање националних држава да контролишу новац и *либерализацију тржишта капитала* – која подразумева слободни проток капитала, укидање увозних тарифа као механизма заштите домаће производње. Овим механизмима, како примећује Бело,

„развијене и моћне индустријске земље експлоатишу и колонизују локалне националне индустрије и економије, природне ресурсе и радну снагу; приватизација – масовна приватизација с циљем ослобађања државе од сувишних трошкова које треба пребацити на приватни сектор, компаније и становништво (а односи се на изградњу путне инфраструктуре, плин, нафту, водо снабдевање, поште, банке, школе и образовне институције, итд.); редуковање издатака за образовање, социјалну и здравствену заштиту, те смањење плата у јавном-државном сектору – у препознатљивим реторичким причама о мерама штедне „залеђивању и „кресању плата” (Бело, 2003: 275–276).

Наше искуство из последње деценије показује да смо следећи „добре услуге“ међународне заједнице водили економску политику која је била у интересу светске олигархије и крупног капитала, а не сопствених грађана. Уместо да се посвете изградњи адекватне институционалне инфраструктуре за тржишну привреду, успостављању владавина права и стварању оптималних услова за конкуренцију и дугорочно одржив динамичан привредни раст, наши „реформатори“ ставили су акценат на (рас)продају имовине, задуживање, увоз и велику потрошњу (стварајући илузију *бољег живота*). У Србији после 1990. године почиње процес брзих промена друштва који са собом носи неизвесност краја тог процеса. Нада Новаковић у својој књизи *Раднички штрајкови и транзиција у Србији од 1990. до 2015. године*, говори да без обзира што је званично реч о реформама, њихови актери и последице су класно обојени. На помолу је формирање нове капиталистичке класе и настајање масе најамног и зависног становништва. По досадашњим резултатима бројних реформи пре се може говорити о зависном друштву капиталистичке периферије, него развијене капиталистичке привреде и демократског уређења. Неки од најважнијих доказа налазе се у природи друштвене структуре Србије, основних друштвених класа и слојева, особинама владајућих економских и политичких елита, приватизације и друштвених сукоба (Новаковић, 2017: 52).

Анализирајући последице мера ММФ у Србији на бази такозваног Вашингтонског договора, Јован Душанић (2008, 137), ефекат тих мера показује на три примера: Тако смо уз помоћ „одличних“

реализатора и креатора економске политике (*По плодовима њиховим познајете их*, каже се у Јеванђељу) дошли у стање, које бих илустровао са само три податка. *Први*, у трећем граду по величини у Србији – Нишу – од 300.000 становника, запослено је само 43.000 људи, а од тога броја чак 38.000 прима плату из буџета. *Други*, у Црној Трави је у фебруару ове године рођена прва беба у општини за последњих 18 месеци. *Трећи*, према последњој листи Светског економског форума Србија се по одливу мозгова налази на неславном претпоследњем месту – 132. од 133 рангиране земље. Посебно забрињавајућа последица овог просеса у Србији је појава новог слоја (класе) радника – *прекаријата*. Милица Лупшор, активисткиња зрењанинског удружења за права жена РОЗА и чланица левог самита Србије, говори да постоји између 600.000 и 700.000 прекарних радника у Србији. Само радника на црно има између 400.000 и 500.000. прекарани радници и раднице су сви они који раде на одређено, преко уговора, о привремено повременим пословима, омладинских задруга, агенција за посредовање при запошљавању или чак без било каквог уговора на црно. Последица несигурног запослења је немогућност било каквог планирања будућности, јер ниједна овако запослена особа не зна колико ће радити, да ли ће после завршеног једног посла наћи други, да ли ће својој породици успети да приушти све за нормалан живот, због чега се млади све теже одлучују да заснују породицу. Израбљивање је све присутније, ради се много више од прописаног осмочасовног времена, нема слободних дана-годишњих и седмичних одмора. Пошто послодавац настоји да вас што више експлоатише, да вас искористи до максимума, и онда када више нисте способни да радите, уделе вам отказ и замене новом радницом или радником. На овај начин описује живот радника у прекаријату Милица Лупшор.¹²

Позивајући се на истраживање које је спровела *Аустралијска фондација „Ходај слободно”* (*“Walk Fre” Foundation*), а која је објавила резултате свог истраживања о броју робова на свету и по којој дана на нашој у ропству¹³ живи више од 45 милиона људи, Игор Милановић анализира стање у Србији и сматра да *скоро* 0,5 одсто становника је у статусу класичних робова. Критеријуми Фондације за одређивања ропства јесу: принудни рад, трговина људима, дужничко ропство, присилни брак и комерцијално сексуално искоришћавање. По овим критеријумима, у Србији живи 28.700 робова, што чини 0,404 одсто укупног становништва. Захваљујући овом резултату, Србија је стављена на 32. место светске листе, од 187 држава. Међутим, будући да критеријуми фондације *„Ходај слободно”* не обухватају облике покорности у којима нема примене или претње силом, Србија је прошла

¹² (<https://www.pressek.rs/>)

¹³ Аристотел у својој Политици између осталог говори о томе да је роб онај који нема друштвене везе и стални посао, што резултира упозтрелбљивошћу свуда и на сваки начин. С друге стране, слободни човек је онај који склапа многе друштвене везе и има бројне обавезе према другима, према полису и месту у којем живи (Аристотел, 1984). Дакле, поука јесте да се слобода не гради као нека врста аутономије несталног атома, лишеног етничких корена и територијалног укоренивања. Слобода се гради кроз везе с местима и људима.

релативно добро. Да су обухваћени сви они који морају да раде за плату нижу од загарантованог минималца (који ни сам није довољан за живот), као и они које послодавац уопште не плаћа, Србија би се налазила на самом врху ове неславне листе. Дакле, закључује овај аутор, иако је робовласништво је званично укинато, али изгледа да оно упркос томе и даље постоји у нашој држави (Милановић, 2016).

Под изговором транзиције и трансформације привреде, скоро сва производња је заустављена. Масовним отпуштањем радника, уз енормно и потпуно незаслужено богаћење политичке елите, а све у име демократских промена и либерализације тржишта, разорено је привредно ткиво Србије. Извештаји говоре да производња замире у свим деловима земље. Србија је потонула у дубоку економску кризу, „нашла се буцаку“.¹⁴ Уместо обећаног благостања добили смо понирну стопу привредног раста, распад морала и свих традиционалних вредности, обиље лажи и подвала, техничко и технолошко заостајање у областима где је то најосетљивије. Јаз између масе сиромашних и шачице богатих незадрживо се продубљује. Дубоки јаз између огромне масе осиромашних и врло уског слоја богаташа који су се нагло обогатили присвајањем друштвене и државне имовине, посебно у периоду транзиције, представља добру подлогу криминализације друштва и прети даљим продубљивањем његове нестабилности. Да се у Србији није много тога није променило, без обзира на званична уверавања, већ да и даље, следимо погрешну политику економског али и сваког другог развоја показује и политика страних инвестиција и помоћ државе страним улагачима. Начелно питање које се у вези са тим поставља везано је за обезбеђење великих повластица иностраном инвеститору, опет овај став илустроваћемо са два примера који показују континуитет.

Пример који наводи Душанић је врло сиптоматичан и из њега се могу извући озбиљне поуке: некадашњи председник Србије, Борис Тадић, је у децембру 2009. године (у пратњи министра економије М. Динкића) отворио у Прокупљу фабрику за производњу каблова за аутоиндустрију у оквиру немачке компаније *Леоне*. На тој локацији раније је постојала фабрика азбестних производа *Фиат* која је овој немачкој компанији продата за 56 милиона динара (око 600 хиљада евра). Компанија *Леони* запослила је 350 радника чија зарада износи 15.300 динара (око 160 евра) месечно – што је мање од 50% просечне зараде у Србији, а Влада Републике Србије доделила је компанији *Леоне* 6,5 милиона евра на име подстицаја иностраним инвеститорима и по 5.000 евра по новоотвореном радном месту. Није тешко израчунати да од средстава, на име подстицаја иностраних инвеститора, државе Србије (тачније новцем њених пореских обавезника) немачка компанија *Леони*, не само да одмах добија назад средства која је платила за фабрику, него јој преостаје још новца којим може да целу деценију (десет година) исплаћује зараде запосленима у фабрици у Прокупљу. (Душанић, 2008: 124). Да се погрешна политика и то енормне помоћи

¹⁴ О трагичним и по Србији погубним последицама транзиције, шире у: Шуваковић (2014).

страним инвеститорима и даље наставља показју следећи подаци: Иако је начелно било објашњење да ће држава Србија сваком инвеститору (страном) доделити око 10 000 евра по радном месту, суштински је у многим фирмама много већи. Рекордер је према доступним подацима **Фиат** са 150 000 евра по радном месту, потом **Раух** са 73 000, затим **Тигар** (Мишелин) 60 000, **Вибак Балкани** 40 000, **Фалке** 35 500, **Лир** 22 000. и тако даље.¹⁵ Списак државне помоћи страним фирмама је дугачак, а ефекат свакако мали. Можемо замислити и претпоставити какав би ефекат био да је држава, боље речено елита на власти, која је по својој суштина компрадурска.¹⁶ а не национална, ова средства усмерила на развој домаће привреде посебно у девастираним подручјима, а не управо у најразвијенијим попут Војводине где иду највећи број инвестиција. Уместо да се развијају наша мала и средња предузећа, сеоска газдинства, да се помажу наши способни људи, домаћини газде на свом имању (своји на своме), поносни и вредни људи, они који воде државу распродају наша предузећа странцима, суфинасирају стране инвеститоре чиме се домаћински српски народ претвара у слугарски. О могућем другачијем путу развоја у књизи **Ка домаћинској економији**, Петар Анђелковић говори о развоју, са једне стране, института и истраживачких центара али и о путу „одоздо“ који би се управо заснивао на развоју малих и средњих породичних фирми и газдинстава посебно у неразвијеним подручјима Србије. Дакле, за националну али не и компрадурску елиту је врло важно да се окрене развоју националне економије и подстицајна средства више усмерава у домаће компаније, а не стране.

КА ЗАКЉУЧКУ

Јеврејски филозоф, Хана Арент, анализирајући тоталитаризм у свету долази до закључка да је остваривање људских права могуће само преко обнове и увођења националних права. Наиме, „нешто велико, као што су слободе и правда, на које имају право сви држављани, угрожени су када заједница у којој се родиш није више дата сама по себи, те неприпадност више није ствар избора“. Због тога је, тврди она, даље „... губљење националних права идентично са губљењем људских права“... Њена порука је јасна – „људска права у њиховој укупности може да осигура само држава која је суверени орган њеног народа (нације)“ (Арент, 2006: 372–378). Наше искуство из последње деценије показује да смо следећи „добре услуге“ међународне заједнице водили економску политику која је била у интересу светске олигархије и крупног капитала, а не сопствених грађана.

¹⁵ <https://www.danas.rs/ekonomija/top-lista-srpskih-subvencija>, 7. фебруар 2020.

¹⁶ О компрадурској елити која влада Србијом посебно је писао Слободан Антонић (2012, 61): “Елита која влада Србијом на почетку ХХИ века је компрадурска, а њена је “основна системска функција... да домаће становништво убеди да је најбољи начин модернизације предаја ресурса (економских, политичких и културних) у руке странцима, тачније, представника глобалног монополског капитала“.

Данас је у Србији свима јасно, а то је показао и пропали комунистички експеримент, да нашем менталиту не одговарају велики привредни системи, који траже прецизну организацију и дисциплину. Нашем духу и карактеру више одговарају мања предузећа са мањим бројем радника, породичне фирме и породична газдинства – домаћинске фирме. Домаћински дух у Србији који је био у успону до Другог светског рата урушен је за време комунистичке владавине. Једну велику, пламениту, универзалну идеју „*да свет треба да се окреће око Сунца рада*“ комунисти, нарочито они који су извели револуцију (у највећем броју: сељачка сиротиња, пијани надничари, градске слуге, огорчени пропали студенти и други незадовољници), презрели су и протерали из Србије, јер сами нису били деца рада, нити су потицали из домаћинских породица. Тако је у нашем народу унет један опасан менталитет нерада и неодговорности. Народ је брзо схватио да се може боље живети сналажењем, у лавиринту бирократске расподеле, него радом, прихватио ту игру и врло се извештио у њој (*радио не радио свира ти радио; нико не може толико мало да ме плати, колико ја могу мало да радим*). Створен је менталитет сналажења и омаловажавања рада. Тај тренд омаловажавања рада још више је дошао до изражаја након такозваних демократских промена када је осиромашени народ убрзо открио да се више може добити и боље живети сналажењем у лавиринту транзиционих промена, које су потпуно урушиле све оне вредности на којима почива здраво и стабилно друштво, и где се најмање живи од рада. Тај менталитет сналажења и паразитизма корумпирао је све слојеве нашег народа. Мутне тежње, несталне емоције, лакомислена памет, трагање за узбуђењима по сваку цену, сан о брзој заради, све те и такве трице и кучине својства су слабих и изгубљених душа које тумарају Србијом, трагајући за изгубљеним смислом живота.

Последње две деценије, политичко, економско и духовно поспруће српског народа драстично је убрзано. Изгубљени ратови у којима на видело није изашао онај истински српски светосавски национализам довео је народ на ивицу опстанка. Преварен и покраден, српски народ је, крајем прошлог века препуштен у руке редитеља савремене драме човечанства који је и српском народу понудио „спасење“. Немајући куд, из разних разлога, националних и економских, пре свега, српски је народ прихватио марионетску улогу коју су му наменили редитељи драме. Па ипак, ни десет година надања није донело ништа ново, ништа боље, тако да је сада, на почетку друге деценије новог миленијума, наш народ и даље без своје слободе. Но, за разлику од претходне деценије, у овој нам прети и губитак нечег много већег, нечег од чега, у суштини, и зависи наш национални и социјални опоравак, а то је наш Идентитет и наша Традиција, укореењени у нашој култури. Један од начина покушаја промене националног идентитета, (промене свести и прекрајање историје што је један од услова пријема Србије у ЕУ)¹⁷ који је постао омиљена тема многих „независних

¹⁷ Опет и овде можемо препознати “појаву дугог трајања” посебно од наших “пријатеља” германа. Наиме, као што су нам након Берлинског конгреса германи за-

медија“ али и људи са врха власти, јесте и приказивање српског народа као нерадника, ленштина и забушаната. Стога се са више страна може чути тешка оптужба, да је народ у Србији „лош,“ да је Србија „земља нерадника“, „ленштина“, „превараната“. Да је Србија огрезла у криминалу, корупцији, да „не умемо да сами газдујемо“, „да смо неспособни да руководимо својом имовином“.... Стојимо на становишту да иако ове констатације имају делом своје утемељење у ближој и даљој друштвеној стварности Србије, оне напросто нису тачне јер, нити Србија почиње од 2000. године, нити од 1945. године, па ни од 1918. године.

У таквим околностима, српском народу се још једном пружа шанса да одабере свој пут. Либерализам је на српско тло доспео у већим размерама, након 2000. године, када су наши „реформатори“ утврдили правило да целокупну државну и друштвену имовину треба што пре приватизовати, како би деценијама пљачкана држава коначно стала на ноге. На тај начин, савремени наш либерализам понео се према сопственом народу на исти начин на који је то чинио либерализам деветнаестог века. Наиме, и један и други су са подједнаком дозом агресивности и безобзирности кренули у напад на друштвену и државну имовину, све под изговором „цивилизовања“ српског народа и његовог увођења у „друштво великих народа“. Стари либерали су тако разорили српске задруге, оставивши сопствени народ у ритамима из којих он ни до данас неће изаћи. То су исто у нашој скоријој прошлости чинили (и још увек чине) наши „реформатори“, који су без икакве припреме, сагледавања потреба и могућности српске привреде, распродали целокупну народну имовину. Тако су, уместо да народну привреду подигну из пепела, све наше владе од 2000. године настојале да државну и друштвену имовину продају лоповима, лихварима и шпекулантима, који су тако, за мали новац добили атрактивне објекте, целокупну некадашњу радничку инфраструктуру. И на самом крају желимо да истакнемо да то није пут који Србију води у „светлу будућност“, да је то пут који ће нашу децу претворити у слуге корпоративног капитализма. Дакле, наше залагање иде у правцу народног социјализма и домаћинске националне економије.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонић, Слободан. „Мрежа школских другара у политичкој елити Србије“. *Национални интерес* 6, 9, 3 (2011): 329–350.
- Антонић, Слободан. *Лоша бесконачност – прилози социологији српског друштва*. Београд: Службени гласник, 2012.
- Анђелковић, Петар. „Комунист-капиталисти – полуинтелектуалац друштвени феномен дугог трајања“. *Теме* 37, 4 (2013): 33–50.
- Анђелковић, Петар. *Ка домаћинској економици*. Косовска Митровица: Филозофски факултет у Косовској Митровици, 2016.

претили ратом ако се не одрекнемо своје најстарије историје коју је посебно образлагао Милош Милојевић, и сад нас уцењују променом свести као услов уласка у ЕУ

- Арент, Хана. *Извори тоталитаризма*. Београд: Феминистичка издавачка кућа, 2006.
- Аристотел. *Политика*. Београд: Издавачки графички завод, 1975.
- Бело. „Програм структуралног прилагођавања“. У *Глобализација – аргументи против*, уредили Џ. Мандер и Е. Голдсмит, 275–276. Београд: Слио.
- Богдановић, Недељко. *Село невесело*. Нови Сад: Прометеј, 2014.
- Велимировић, Николај. *Српски народ као Теодул* (сабрана дела, том 5). Аустрија: Линц, 2001.
- Вукосављевић, Сретен. *Историја сељачког дрштва. Писма са села. Политички и други списи*. Београд: Службени гласник, 2012.
- Гиљфердеринг, Александар. *Путовања по Херцеговини, Босни и старој Србији*. Сарајево: „Веселин Маслеша“, 1972.
- Душанић, Јован. *Бећарска економија – транзиција у Србији*. Београд: Београдска пословна школа, 2008.
- Јовановић, Драгољуб. Слобода од страха: изабране политичке расправе. Београд: Филип Вишњић и Научна књига, 1991.
- Ковић, Милош. *Срби 1903–1914. Историја идеја*. Београд: Слио, 2015.
- Марковић, Светозар. *Србија на Истоку*. Ниш: Градина, 1972.
- Митровић, Милован. *Социологија села*. Београд: Социолошко друштво Србије, 1998.
- Митровић, Љубиша. *Транзиција у периферни капитализам*. Београд: Институт за политичке студије, 2009.
- Novaković, Nada. *Radnički štrajkovi i tranzicija u Srbiji od 1990. do 2015. Godine*. Београд: Rosa-Luxemburg-Stiftung Southeast Europe i Institut društvenih nauka, 2017.
- Петровић, Зоран Пироћанац. *Геополитика хране (Битна развојна компонента друштва у XXI столећу)*. Београд: Институт за политичке студије, 2008.
- Погача, Золтан. „Исток Европе је европски Мексико“. *Печат* 359, 6 март 2015.
- Томић, Јаша. *Сабрана дела, књига прва: Политички списи 1*. Нови Сад: Прометеј, 2006.
- Цвејић, Слободан и др. *Социјална искљученост у руралним областима Србије*. Београд: UNDP Србија, Сектор за инклузивни развој, 2010.
- Цвејић, Слободан. „Нови трендови у класно-слојној покретљивости у Србији“. У *Промене у друштвеној структури и покретљивости*, уредили Душан Маринковић и Срђан Шљукић, 143–158. Нови Сад : Филозофски факултет у Новом Саду, 2010.
- Шуваковић, Урош. „Социјална проходност кроз тзв. класичне канале друштвене покретљивости на примеру савремене Србије“. У *Промене у друштвеној структури и покретљивости*, уредили Душан Маринковић и Срђан Шљукић, 158–177. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду, 2012.

Шуваковић, Урош. *Транзиција: Прилог социолошком проучавању друштвених промена*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Косовска Митровица, 2014.

Фузаро, Дијего. „Космополитизам је индивидуализам“. Печат 599, 19.12. 2019.

Интернет извори:

<https://www.danas.rs/ekonomija/top-lista-srpskih-subvencija>,
Пристапљено : 7. 11. 2020.

ECONOMY IN POST-SOCIALIST SOCIETIES: FROM POLITICAL TO WASTEFUL ECONOMY – THE CASE OF SERBIA

Summary

The famous French intellectual Fernand Braudel gives us some useful advice for understanding social phenomena. If we want to understand a social phenomenon, we need to follow its history „the phenomenon of long duration“, ie „not a moment but a duration“ as he says. Precisely bearing this insight in mind, this paper seeks to answer the question of what happens to the economy in post-social societies, of course we are primarily interested in Serbia? In that sense, first we take a look at the economy that was destroyed by the communists (the domestic economy), then we look at the political economy during socialism and, of course, we mostly focus on the transitional – wasteful economy. . The basic intention of the paper is to show that economics, but also the general development that Serbia has been going through for many years, does not lead Serbia to a „bright“ (both communist and post-communist) future, but that it is a path that will turn our children into servants of corporate capitalism. Also, our commitment goes in the direction of people’s socialism and the domestic national economy.

Key words: Post-socialism, economy in Serbia, domestic, political, wasteful economy.